

Mondattan (előadás) 1. handout: Rendszermondat és szövegmondat

Forrás:

Faluvégi Katalin – Keszler Borbála – Laczkó Krisztina 1994: *Magyar leíró nyelvtani segédkönyv*. Budapest: Nemzeti.
Keszler Borbála (szerk.) 2000. *Magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti.

RENDSZERMONDAT (mondat)	SZÖVEGMONDAT (nyilatkozat, megnyilatkozás)
A langue-hoz tartozik, a nyelvi rendszer absztrakt egysége.	A parole-hoz tartozik, a nyelvhasználatban jelentkező, kontextusba helyezett mondat.
A grammatikai szabályok által megalkotható „szabályos” mondat	A konkrét kimondott vagy leírt mondat, a rendszermondat realizációja egy konkrét szituációban.
Többértelmű lehet (lexikológiai, szintaktikai vagy pragmatikai okból), pl. <i>Péter és Pál apja megérkezett</i> (szintaktikai ok); <i>Fegyver van nálam</i> (pragmatikai ok).	A konkrét beszédhelyzetben egyértelmű.
Üres morfémákat (anaforikus vagy deiktikus névmások) tartalmazhat.	Az üres morfémák tartalmassá válnak.
A mondat jelentése a lexémák szótári jelentésének kapcsolatából áll.	A mondatot alkotó lexémakapcsolatok jelentése a kontextusból kiegészül.
A mondat jelentése csak verbális jelek kapcsolatából áll elő.	A mondat jelentése kiegészül a prozódiai és paralingvisztikai elemekével.
Többnyire teljes struktúrájú. [?]	Teljes, hiányos, tagolatlan vagy szabálytalan struktúrájú lehet, illetve többletstruktúrájú (pl. kötőszótöbblet). [Mi a tagolatlanság mintája a rendszermondatok között?]
Grammatikailag helyes vagy hibás.	Grammatikailag helyes vagy hibás, illetve pragmatikailag megfelelő vagy nem megfelelő lehet.

A mondat meghatározása

- beszédegység, kommunikációs egység
- egy vagy több szóból áll
- intonációs szempontból lezárt

sentence: mondat

clause: tagmondat

Spontán szövegek mondatokra tagolása:

Németh T. Enikő 1996: *A szóbeli diskurzusok megnyilatkozáspéldányokra tagolása*. Nyelvtudományi Értekezések 142. Budapest: Akadémiai Kiadó.

1. lépés: hezitációs elemek kiszűrése (a kognitív folyamat zavarát tükrözik, nincs nyelvi, nyelvhasználati funkciójuk), pl. ismétlés, téves kezdés, kitöltött és kitöltetlen szünet
2. lépés: intonációs átírat, a dallamhatár alappontját keressük
3. szegmentálás:
 - a. intonációs szempontok (DE: gyakori a félig eső dallamra végződő megnyilatkozás)
 - b. mondattal való kapcsolatba hozhatóság
 - c. pragmatikai szegmentálási szempontok (pl. kötőszók funkciója pragmatikai-e vagy sem)

A **mondattal való kapcsolatba hozhatóságról (b)** bővebben:

2 féle megnyilatkozástípus:

1. kapcsolatba hozható mondattal:

- **mondat formájú megnyilatkozástípusok:** grammatikailag teljesek, rendelkeznek vmilyen nyelvi struktúrával, szerkezeti és lexikai állományuk megegyezik vmelyik jól formált mondatéval
- **nem mondat formájú megnyilatkozástípusok:** (csak pragmatikai és nem grammatikai funkciójú) többtelelem: *Egyébként unalmas állandóan egyedül lenni, bár kétségtelen, hogy az alkotómunkának kedvez az egyedüllét./ Vagy mégis kérsz egy szelet tortát?*

Hiányosság: kapcsolatba hozhatók jól formált mondatokkal, pl. *Kávét!* (egy büfében), *Egy kilót?* (a piacon)

2. nem hozható kapcsolatba mondattal: egy lexikai egységből állnak (pl. mondatzó, köszönésformák, üdvözlő és búcsúformák), szintaktikai összetevőként nem fordulhatnak elő a jólformált mondatok szerkezetében:

- **indulatszavas** megnyilatkozástípusok, érzelem- (pl. *Ah! Tyű! Jaj! Juj!*) és akaratkifejezők (*csitt, pszt, na, hé*), hangutánzó és hangfestő szavakat kérdő és felelő szavakat (*he?, na? Igen. Nem.*), köszönésformák (*Szia! Szervusz!*). Ok: pragmatikai funkciójuk elsődleges, jelentésük megadásánál a kontextusra támaszkodhatunk.
- indulatszó értékkel használt **idomatikus kifejezések:** *Az iskoláját! A francba! A pokolba!* Lehet belső szerkezetük, de azt nem a grammatika hozza létre, nem lehetnek szintaktikai összetevők a mondatban, pr-ai funkciójuk elsődleges.

Szegmentálási szempontok tehát:

- dallamhatár
- szünettartás
- szintaktikai felépítés, pl. indulatszó után határ van-e? csak grammatikailag összetartozó elemeket vehetünk egybe (akkor a szervetlenek mindig elválnak)?

Feladat: spontánbeszéd-lejegyzés szegmentálása megnyilatkozáspéldányokra (tagmondatokra)